

ЧЛАНЦИ

Savo MARKOVIĆ*

PRILOG PROUČAVANJU SREDNJOVJEKOVNE LATINSKE LEKSIKE, EPIGRAFIKE I SOCIJALNE MORFOLOGIJE BARA: CASE STUDY CYRIACUS

ABSTRACT: *On the basis of the sources of various typology, as well as of historiography, there are followed the activities of the members of Curiaçe – Kurjaković family of Bar, in the course of the 14th – 15th centuries. Micro-historic research took into account the modalities of their connection with the home environment, especially through the lexical analysis, epigraphy and related segments of social and ecclesiastical life in Bar. In accordance with the social movements of that time, focused is the role of the presbyter Dominicus Curiaçe, over the decades present both in Bar and in Dubrovnik, who was the bond of religious - and traditions of affinity, witnessing the expressions of devoutness, noted in two Adriatic communes.*

KEYWORDS: *Curiaçe, testament, epigraphic fragments, Bar, Dubrovnik, Middle Ages*

Istaknuta barska porodica *Curiaçe*, koja se pominje u izvorima XIV i XV vijeka, u istoriografiji se smatra ogrankom patricijskog roda *Ruggi*. Ovaj značajni barski plemićki rod, shodno poznatim istorijskim izvorima, pojavljuje se u prvoj polovini XIV v. i srijeće do kraja XVI vijeka. Na njihovu povezanost upućuje podatak iz Giustinianievog izvještaja iz 1553. godine, prema kojem su *Ruzi* ili *Curiazi* jedna od patricijskih porodica u Baru.¹

* Autor je doktor pravnih nauka.

¹ *Commissiones et relationes Venetae*, collegit et digessit Šime Ljubić – Tomus II, Annorum 1525–1553, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, volumen octavum, Zagrabiae 1877, str. 234; Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien, nach archivalischen und anderen authentischen Quellen*, Nürnberg 1873, s. VI; Ivan Marković, *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb 1902, str. 4. I. Marković omaškom *Churiaze* pribraja Borisima.

Prezime barske porodice **Curiaice** (*Curiaice*, 1391; **Curiaçe**, 1394; **Curiaç**, 1421, **Churiacouich**, 1455, **Churiazze**, **Curiazzi**, 1553), s drugim istočnojadranskim onomastičkim varijantama, upućuje na južnotalijansko, apulijsko prezime *Chiriaco*, koje je jasnog grčko-vizantijskog porijekla.² Na mišljenje prema kojem su *Curiazzi* činili dio ogranka, ili ogranak roda Ruggi, možda je moglo upućivati bilježenje posjeda koji je u blizini Možure (*Masura*), sela Gorane („*villam Gorani*“) i Pistule (*Pistoli*), u blizini Ulcinja, 1424. g. imao *Petro Rossi Jcaruci* (Petar Rosso, *Petro Ruij*, *Rufius*),³ Vlah među Pamalioitima, jedan od najstaknutijih saboraca Nike I Hermana. On je 1422. godine dobio selo *Charuzi*, preko rijeke Bojane.⁴ Međutim, za njega se ne navodi da je bio iz Bara, a naziv sela Karuci,⁵ u oblicima transkripcije koji se nalaze u izvorima („*deli Charuzi diocesis Antibart*“, 1453),⁶ nije isto-vjetan prezimenu koje je u notarskoj transkripciji etimologiju moglo temeljiti na svetačkom imenu (lat.) *Cyriacus*, *Quiriacus* - prema grčkom *Kyriākōs*,⁷ s istom osnovom kao i talijansko ime *Ciriaco*.⁸ Pri tome, u Baru se, osim

² *Clericus Quiricus* se pominje u Ulcinju 1242, a *Churianus Pascalis de Smoga* iz Kotora 1282. g. Prezime s osnovom u imenu *Curiacus* zabilježeno je na Krku; *Quiricus*, *Quiriacus*, bilježe se u Apuliji, a *Cyriacus* u Anconi. Luigi Carducci, *Storia del Salento. La Terra d'Otranto dalle origini ai primi del Cinquecento*, Galatina (Le) - Lavello (Pz), 1993, p. 344; Konstantin Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II. Posebna izdanja SANU, knj. CCCVI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, knj. 42, Beograd 1962, str. 159-160. Sve potertao: S. M.

³ Agostino Pertusi, *Per la storia di Dulcigno nei secoli XIV-XV e dei suoi statuti cittadini*, *Studi veneziani*, XV 1973, Firenze, Leo S. Olschki Editore MCMLXXXV, p. 241.

⁴ *Acta Albaniae Veneta*, Joseph Valentini, Tomus Duodecimus, München et alia 1968, p. 18; Miloš Antonović, *Grad i župa u Zetskom primorju i severnoj Albaniji u XIV i XV veku*, Beograd 2003, str. 263.

⁵ Selo Caruci (Karuci), pominje se kao jedno od tri sela u kraju oko Bojane, koja su Mlečani obećali u proniju „*homines de Crampsis*“. Ivan Božić, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979, str. 290.

⁶ Oliver Jens Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392-1479)*, München 2001, s. 420. Indikativno je, iako bez dokazane veze s navedenim posjednikom, prezime talijanskog slikara, rođenog 1933. godine u Zadru; Secondo Raggi Karuz, akademski je formiran u Rimu, gdje, uz Castel Gandolfo, živi i radi.

⁷ Grč. κύριοζ, Božji; gospodski, gospodstveni, nedjeljni. Od ličnog imena Κυριακή, *Nedjelja*, stvoreno je i muško pridjevsko ime Κυριακόζ, na zapadu učen oblik za muško ime, izvedenica na nenaglašen sufiks *-icus*, od *dominus* - *Dominicus*, Dominko, Dinko. Mletačko ime sveca osnivača dominikanskog reda je u XIV v. *Domenig*, u XV v. *Dominig* (u Baru *Domengo*, 1432). Iz muškog imena *Kurjak* izvedeno je prezime *Kurjaković*. Grčki genitiv Κυριακῶν je u prvotisku glagoljskog brevijara 1491. g. preveden i *Kirēka*. Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva, Zagreb 1971, pretisak 1988, str. 413, 425; *Isti, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga druga, Zagreb 1972, pretisak 1988, str. 243; K. Jireček, *n.d.*, str. 163.

⁸ Sv. Kirijak (Ciriak), hrišćanski mučenik pogubljen oko 303/306. g., u vrijeme Dioklecijanovih odnosno Maksimilijanovih progona, jedan je od dvadeset sedam istoimenih svetica, uglavnom mučenika, od kojih se sedam, s vjerovatno konfundiranim hagiografijama, pominje u rimskom martirologiju. Prema tradiciji, ovom rimskom plemiću, koji se odrekao

toponima *Kurilo* (gr. $\upsilon > u$), shodno arhivskim izvorima, nalaze pripadnici porodice *Charuzi* (*Caruzzi*, *Caruci*) u XV i XVI v.; čak je i ime **ALESIO CHARUZI** uklesano na objektu br. 180 u starom gradu Baru.⁹

Na osnovu navedenog, barskoj porodici *Curiace*, odnosno ogranku pomenutog patricijskog roda, pribrojilo bi se nekoliko osoba, o kojima ima pomena u razmatranim izvorima.

I. Povezanost s Dubrovnikom; dvije tamošnje građanke barskoga porijekla

Na osnovu dva testamenata iz XIV vijeka, koji se čuvaju u Državnom arhivu u Dubrovniku, moguće je, preko dvije Baranke koje su bile udate za tamošnje građane, djelimično rasvijetliti ovu porodicu i njen barski posjed, ali i rekonstruisati dio istorije žitelja Bara.

I. 1. „*Testamentum de Marussa, uxor che fo de Luxa de Benuignuta*”; Dubrovnik, 15. jul 1391. g.

Testament¹⁰ koji izražava posljednju volju Maruše, žene Lukše *de Benvignuta* objelodanjen je 17. jula 1391. g. u Dubrovniku, pred knezom Vukom Babalio¹¹ i u prisustvu svjedoka, sveštenika Dominika iz Bara i prez-

bogatstva da bi širio hrićanstvo, pripisuje se istjerivanje demona iz Dioklecijanove kćerke Artemije, kao i iz Jobije, kćeri persijskog kralja. Zaštitnik je egzorcista, od iskušenja i opsjednutosti od đavola; poštovan je kao jedan od Četnaest Svetih Pomoćnika u nevolji. *Quiriaco*, biskup Ostije (*Ciriaco de Ostia*), pretrpio je mučeništvo 235. g., tokom progona imperatora Aleksandra Severa. Sv. Kiril Jerusalimski, arhiepiskop, umro je 386/7, a sv. Kirilo Aleksandrijski 444. godine. Prep. Kirijak Otšelnik (St. *Quiriacus*), monah, umro je 557. g. S njim je poistovjećivan *Kyriakos* (Κυριακός), autor *kontakiona* o Lazarevom vaskrsenju (oko VI v.), vjerovatno savremenik Romana Meloda. V.: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Editor in chief Alexander P. Kazhdan, Volume 2, New York – Oxford, Oxford University Press, 1991, p. 1163.

⁹ „*Alexa Caruci de Antibarò, nomine Alexa Petrovich de Godigno*“, bilježi se 1503/04. g. Novelo (Novak) Karuci se pominje u dokumentu od oktobra 1530. g. „*Zanetto Caruzzi de Antivari mariner, condam Zuane*“ i njegov brat *Stephano* bilježe se u Veneciji 1565. g. Risto Kovijanić, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV–XVI vijek)*, knjiga II, Titograd 1974, str. 80; Bogumil Hrabak, Pomorstvo, gusari i bogoštovlje u Paštrovićima (XV–XVIII vek), *Istorijski zapisi*, god. LXVIII, br. 4, Podgorica 1995, str. 110; Đurđe Bošković, *Stari Bar*, Beograd 1962, str. 269; Archivio di Stato di Venezia (ASV), *Notarile testamenti* (NT), busta (b.) 388, br. 630, 10. VIII 1565. Podaci iz Državnog Arhiva u Veneciji dobijeni su ljubaznošću dr sc. Lovorke Čoralić.

¹⁰ Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Testamenta notariae* (TN), sv. 7, 4, ff. 213r-213v. Na testament iz Državnog arhiva u Dubrovniku ukazala mi je i navedeni - te dokumente iz TN, sv. 8, ff. 59v-60r.; sv. 11, ff. 61v-62r i iz *Diversa Cancellariae* (DC), sv. 65, f. 13r - ustupila dr. sc. Nella Lonza, na čemu joj, kao i na revidiranju priložene transkripcije, najljepše zahvaljujem.

¹¹ Pominje se i u testamentu njene, prije sestre nego rodake, Mare, iz 1394. g. Vjerovatno je u

bitera Petra *de Albis*.¹² Najvjerojatnije je testatorka poticala iz barske porodice *Curiace*.

Marussa uxor de Luxa de Benuegnuta, osim što na Bar višestruko upućuje svojim oporučnim odredbama, sugerirše to i porijeklom koji se vezuje za porodicu njenog pokojnog muža. U društvenom životu Dubrovnik može se pratiti nekoliko generacija porodice Benvenutić, porijeklom, pretpostavlja se, iz Bara. Petar, zvani Čibran (Čibrijan), zlatar, u Dubrovniku se pominje od 1332. g.¹³ Njegovi sinovi i unuci su u Bosni, posebno Srebrenici, u Srbiji i Zeti, poslovali gotovo jedno stoljeće.¹⁴ Petrov unuk, Dobrov sin Luka (*Luxa*, Lukša), bio je, oko 1368. godine, prvi poznati zakupac carine u Srebrenici. Njegov polubrat Dragoje, koji je trgovao srebrom, tamošnju carinu je držao 1388. g.¹⁵

Žena pokojnog Lukše Benvenutića, ističući 15. jula 1391. da posljednju izjavu volje daje zdrave svijesti i volje, najprije namjenjuje osam groša za desetinu i prvinu dubrovačkoj katedrali sv. Marije Velike. Zatim ostavlja prezbiteru *Dominico Curiace d'Antivaro* deset perpera, koliko i njegovim sugrađanima, prezbiteru *Andriji de Macho* i *Luki de Mačman*.¹⁶ Svojoj svekrvi Ruži ostavila je 10 perpera, a don *Pieru de Tissiju* dva dukata. Nastavljaјуći sa zavještanjima duhovnicima, Maruša određuje: „*se domp. Stoycho falisse che di quisti dinari se faça uno percamento*”, kao i jedan kalež – za crkvu sv. Petra Velikog. Odredila je da se iz njenih dobara isplati legat od 11 perpera don *Pieru Sumi*; njemu ostavlja i „*pernate*“ *vitovaglie*.¹⁷

pitanju Vuko Vlahov (c. 1345–1407), poklisar i vojni zapovjednik. Međutim, Vuko Babalio-Mišetić (c. 1365–1434), bio je knez između 1417. i 1429. g. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 2, *Vlasteoski rodovi (A – L)*, Zagreb – Dubrovnik 2012, str. 18, 23.

¹² D-m. Petrus de Albis je, ukazuje A. Liepopili, D-m. Petar Bijele („don Piero di Biele“, 1391). Ante Liepopili, Slavensko bogoslužje u Dubrovniku, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički. Knj. 96, Zagreb 1919, str. 31, 39, 50-51, 56.

¹³ Dejan Ječmenica, Dva pisma kralja Stefana Tvrtka I o dugu srebreničkog carinika Dragoja Benvenutića, *Grada o prošlosti Bosne*, 2, Urednik: Rade Mihaljčić, Banja Luka 2009, str. 61.

¹⁴ Ruža Čuk, Trgovci iz zetskih gradova u Dubrovniku i srpskim zemljama u srednjem veku, *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, knjiga 3, Podgorica 1999, str. 158, 164.

¹⁵ D. Ječmenica, *n.d.*, str. 53, 56, 58, 59, 61.

¹⁶ Ukoliko se, zbog velikog vremenskog razdoblja između bilježenja, može smatrati da je riječ o istoj osobi, onda bi navedeni mogao biti „*Lucha Laure de Maxia, nuncius communis Antibari*“, koji 1349. boravi u Dubrovniku. „*Luchas Laure de Maxima de Antibaro*“ se navodi i u slučaju jednog Baranina u Dubrovniku, 28. decembra 1350. g. Vjerovatno je on, ili neko iz njegove porodice, bio u službi Balšića. Isto ili slično napisano ime bilježi se zatim u ispravama iz 1369/70, 1375, 1381, 1385. (*Luca Mançino*) i 1392. g. Prezime je nastalo od nadimka; *Machimen, mazza-mano*, tal. *mancino* - ljevoruk. K. Jireček, *n.d.*, str. 87, 301; Milan Šufflay, *Städte und Burgen Albaniens, hauptsächlich während des Mittelalters*, Wien und Leipzig, 1924, s. 44; Đ. Bošković, *n.d.*, str. 265, 267.

¹⁷ Liepopili više puta bilježi Petra Sumana. A. Liepopili, *n.d.*, str. 39, 40, 52, 56, 57.

Potom je odredila da sve njene i porodične tavaje, kao pokrovi, pripadnu oltarnoj menzi sv. Đura u Baru („*ala tavola de Sancto Georgio de Antivaro*”). Ovo je jedini poznati arhivski podatak o oltarnom stolu barske katedrale. Legat prvostolnici implicira vezanost za matični grad, ali možda sugeriše i sakralni prostor u kojem je duhovnu službu obavljao pomenu ti prezbiter Dominik.

Don Dimitriju „*de Gorgi Mamol*” Maruša je ostavila jedan dukat i jedan stolnjak. *Georgius de Mamollo* iz Bara se pominje 1394. g.; njegov sin Marin, tada dvanestogodišnjak, stupio je na izučavanje zanata kod Nikole *de Brundusio* u Dubrovniku.¹⁸ Da je Maruša raspolagala vrijednim stvarima, svjedoče sljedeći legati; Lignuši Andrije *de Menze* ostavila je zlatni pečatni prsten, a zlatni prsten „*in gema verde*“ Pauli „*de Draso de Bogdan*“. Imovinu u Baru ostavila je za udaju svoje najbliže rođake. Milodar od 20 perpera zavještala je zbog onoga što je nesvjesno loše učinila, da bi zatim odredila prodaju svoje odjeće (kape, „*guarnaçe doi, gonelle tre*“), kao i kreveta i svega onoga što će se naći u njenoj kući; od prihodovanog će se isplatiti njeni legati siromasima. Mari, ženi „*de Francho*“ ostavila je svoju *chodamaniçu*. Moguće je da se radi o Mari *Curiace*, čiji je testament otvoren u Dubrovniku 1394. g., njenoj sestri, ili bližoj rođaki.

Bratu Dominiku ostavila je pola svoje dote, koja mu slijedi prema regulama dubrovačke komune. S obzirom na to da je osoba istog imena pomenuta kao svjedok otvaranju navedenog testamenta, a zatim pri podjeli novčanih legata i konačno, pri podjeli testatorčinog miraza, moglo bi se s određenom sigurnošću pretpostaviti da je Marušin brat pomenuti barski sveštenik *Dominicus Curiace*, za kojeg se bilježi da je imao značajnih veza s Dubrovnikom 1421. i 1424. g.

Ostali novac od prodaje njenih stvari, odredila je Maruša, da izvršitelji njenog testamenta utroše za mise za njenu i duše njenih mrtvih. Ponovo se legatima (rutavi stolnjak, „*tovaglie romiçade*” i dr.) i oporučnim željama osvrnuta na više osoba. Kao epitropi i faktori njenog testamenta određeni su don Piero Suma(n), don *Mençe de Mençe*,¹⁹ don Stojko *de Toglien de Çupana* i *Ser Andrea de Mençe*.²⁰

¹⁸ Đ. Bošković, *n.d.*, str. 259, 268.

¹⁹ Marušin testament u vezi s rodom Mençe upućuje na *Vlajkijevu genealogiju antunina*, u kojoj početak odnosno rodoslova navodi da porodica Ratka Marinova Menčetića potiče od Mençe Palminog iz Bara, koji je pripadao jednoj od najvažnijih plemićkih kuća, a koji se oko 1320. doselio u Dubrovnik. Iako izvori navode da je Ratko Menčetić bio Marinov vanbračni sin, s obzirom na prisutnost Marina Lamprova Mençe u Baru (kako se vidi i u testamentu sastavljenom 1377. godine), N. Vekarić ipak ne isključuje njihovu drugačiju rodbinsku povezanost i mogućnost da je Mençe Palmin iz Bara otac Ratka Menčetića. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 3, *Vlasteoski rodovi (M – Z)*, Zagreb – Dubrovnik 2012., str. 42.

²⁰ Ukoliko je o Dubrovčaninu riječ, moglo bi se raditi o Andriji Domanjinom, koji je 1376.

I. 2. „*Testamentum Maro filie quondam Andree Curiace*”, Bar, 15. maj 1377. / 12. april 1394 - Dubrovnik, 16. oktobar 1394.

Testament Mare, kćerke pokojnog Andrije *Curiace*, objavljen je u Dubrovniku 16. oktobra 1394. g., pred Nalkom Proculom,²¹ koji je odbačen da zamjenjuje kneza Pavla Gundula,²² kao i pred sudijama Andrijom Sorgo, Jakovom Gundula,²³ Vukom Babalio i Rafaelom Goçe. Oporuka je otvorena s pismom komune Bara koje ju je preporučivalo, što su zamjenik kneza i sudije poslali da se registruje u katastik dubrovačkih testamenata i da se od notara komune javnom formom upodobi dubrovačkim običajima. Navedena formulacija jasno ukazuje da je ovoj ispravi predložak bio dokument sačinjen u Baru još 15. maja 1377. g.²⁴ Testament, sastavljen pred sudijom Marinom Žare²⁵ i auditorom Dominikom *Madroceria*,²⁶ započinje uobičajenom formulacijom: „*In Christi nomine, amen.*“ Testatorka

bio dubrovački konzul u Srebrenici, 1382. konzul dubrovačkih trgovaca u Novom Brdu, a 1391. g. poklisar kod Đurđa II Stracimirovića Balšića, kada je izabran i za dubrovačkog kneza. *Isto*, str. 40.

²¹ Nalko (Božo) Mihov Proculo je sindik na Siciliji bio 1392, da bi stekao zvanje kapetana ratne flote koja je 1403. g. trebalo da privoli Korčulu, Hvar i Brač da priznaju vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda; dubrovački knez bio je devet puta, između 1419. i 1437. g. Umro je u godini epidemije kuge. *Isto*, str. 79, 80.

²² Pavao Đivov Gundula (oko 1357–1416), trgovac u Veneciji od 1381. do 1397. g., zabilježen je 1391. kao poklisar u povelji Radiča Sankovića Dubrovčanima; 1392. je bio u poslanstvu u Veneciji, a 1395. u Bosni. Od 1387. do 1416. g. dvanaest puta je bio dubrovački knez. *Isti, Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 2, *n.d.*, str. 299, 300, 304.

²³ Jakov Đivov Gundula, Gundula (oko 1340 – 1415), stariji brat navedenog Pavla, poznat je kao vojni zapovjednik. *Isti, Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 2, *n.d.*, str. 300-301.

²⁴ DAD, TN, sv. 8, ff. 59v-60r.

²⁵ *Marinus de Çare* je zabilježen među „*honorabilis iurati iudices dicte civitatis Antibari*“, kao prokurator komune Bara, 1369. g. *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Ludovicus Thallóczy – Constantinus Jireček – Emilianus Šufflay, vol. II (1344 – 1406), Vindobonae MCMXVIII. (dalje: AA II), p. 59.

²⁶ Pripadnici ove porodice se bilježe u izvorima iz XIII-XV st. Prezime je evidentirano u varijantama *Modrocul* (1281), *Modruculo* (1300), *Modroculli* (1331); „*Modrocy de Antiuari*” (1348/49); *Mortichiul* (1400). *Mence de Modrocur*, koji se bilježi u izvorima iz 1372. i 1388, istovjetan je s Dominikom *Modrocur*. Prema pismu koje šalju „*Judices, consilarii et comunitas Antibari*“, dat je „*sacramentum Vele uxori dicti Dominici et eius matri*“ da će im se neki dug vratiti. Sličnog je prezimena i *Nicolò Murtha* iz Bara, u Veneciji 1536. g. N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 3, *n.d.*, str. 275; Irmgard Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, I, Beograd 1960, str. 364, 410; *Monumenta historica Ragusina*, knjiga IV, Spisi dubrovačke kancelarije, priredio i pripremio Josip Lučić, Zagreb 1993, str. 114, 128, 149; Ruža Čuk, *Srbija i Venecija u XIII i XIV veku*, Beograd 1986, str. 223; Gordan Ravančić, *Crna smrt 1348-1349. u Dubrovniku, Srednjovjekovni grad i doživljaj epidemije*, doktorska disertacija, Zagreb 2006, str. 293; *Acta Albaniae iuridica*, Iosephi Valentini s. J., Tomus I., München 1968 (dalje: AAI), p. 152; ASV, NT, b. 578, br. 302, 22. VIII 1536.

Mara, kći Andrije *Curiaçe*, najprije određuje gdje želi da bude sahranjena: „*eligo meum cimiterium in cimiterio Sancti Georgii*”.²⁷ Za „*male ablatiis*” ostavlja šest kotorskih perpera. Od iznosa od 150 dukata, koji su joj trebali pripasti u Dubrovniku, kako je odredio „*Vlacho Francisci*”²⁸ *vir meus in suo ultimo testamento*²⁹ – raspolagala je četvrtinom, ostavljajući - „*fratri meo Dominico ducatos decem*”,³⁰ a ostalo njenoj i djeci rečenoga Vlaha. Preostale dukate određuje kćerki Nikoleti, ukoliko doživi da stekne zakonsku sposobnost. Ako umre prije toga doba, Mara je odredila da se od predviđene sume načini jedan kalež - vrijednosti osam dukata - „*in eclesia Sancti Georgii*”.³¹

²⁷ Arheološka istraživanja su na sjevernoj strani barskog katedralnog kompleksa indikovala temelje manje crkvice iz XIII-XIV v., čija je polukružna oltarska apsida okrenuta prema jugu. Možda je riječ o kapeli naspram katedrale, s grobom u naosu, koja je tokom osmanlijske vladavine bila pretvorena u pekaru. Pavle A. Rovinski, koji je sakralni kompleks posjećivao 1879/80, navodi da se sa lijeve strane katedrale nalazila izdvojena zgrada, koja je izgledala kao mala crkva sa svodom, okrenuta po dužini od sjevera prema jugu. Ona je kasnije dograđenim dijelom spojena s crkvom sv. Đura, „kojoj je i služila, iz neke potrebe, zbog čega su u ovoj posljednjoj i probijena bočna vrata.“ A. P. Rovinski je uočio da se desno od crkve nalazio „dograđeni dio, u kojem je bilo skupljeno mnoštvo ljudskih kostiju (kosturnica), a iznad vrata bio je natpis: HIC RE QVI E SCIT - ispod njega ispupčen kružić bez bilo kakvih likova, a ispod njega natpis: SERGIVS ARCHIEPS.“ Na cijelom kompleksu katedrale nađeno je više grobova u kojima je bilo kostiju i poneki predmet. Đurđe Bošković, Istraživački, arheološki i konzervatorski radovi u Starom Baru 1951-1955 godine, *Zbornik zaštite spomenika kulture*, knj. VI-VII, Beograd 1955-56, str. 203; Pavel Apolonović Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, Tom IV, Cetinje - Sr. Karlovci, Novi Sad, 1994, str. 469-470; Vojislav Korać, *Arhitektura, Istorija Crne Gore 2*, tom 1, Redakcija za istoriju Crne Gore, Titograd 1970, str. 168; Jovanka Maksimović, *Arhitektura, n.d.*, str. 211.

²⁸ Mara je otuda možda ista „*uxor de Francho*”, koja se pominje u razmatrnom testamentu Maruše Benvenutić, od 15. jula 1391. g. DAD, TN, sv. 7, 4, f. 213v.

²⁹ *Michael de Antibaro condam Iohannis*, trgovac u Veneciji, testamentom od 28. septembra 1504. ženi Katarini „vrača” „*dotam suam qua est ducatos 150*”. Testamentom koji je 15. septembra 1508. g. u Veneciji sačinio *Iohannes Grando condam Radi de Antibaro*, ženi Mariji je „povratio” miraz od 500 dukata - „*ut apareat per cartam dotale*” - odredio 50 dukata „*in signum amoris*” i zavještao druge legat. *Andrea fu Francesco de Antivari* je 18. septembra 1537. u Veneciji zavještao ženi Isabeti 200 dukata, „*per sua dote, benche anchora non habbia instrumento dotale fatto per mi*”. *Philippo di Zorzi del condam Giacomo de Antivari* je 26. decembra 1552. u Veneciji svojoj ženi *Helisabethi* ostavio „dotu” od 240 dukata „*et anche 60 del mio*”. ASV, NT, b. 960, br. 518, 28. IX 1504; b. 956, br. 585, 17. IX 1508; b. 873, br. 59, 18. IX 1537; b. 835, br. 149, 26. XII 1552.

³⁰ *Pre Domenego Curiaç* se bilježi znatno kasnije, u testamentu nekadašnjeg barskog kanonika i mljetskog opata Andrije Žare, sastavljenom decembra 1421. g. DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r.

³¹ *Andreas de Zare* je 1421. katedrali sv. Đura oporučno ostavio 5 perpera i jedan srebrni kalež „*infindo con li corporali*”. *Lucia uxor Philippi* iz Kotora 1522. g. ostavlja „*S. Georgii de Antibaro unum calicem cum sua patena preci ducatum 10 pro anima mea*”. DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r; ASV, NT, b. 968, br. 293, 6. V 1522.

Takođe je iskazala želju da se pošalje jedan čovjek Sv. Jakovu u Galiciji³² i da mu se za troškove da 30 dukata. Od navedene ukupne svote je trebalo dati i njenoj majci 20 dukata. Odredila je i da se djeci *Belle Murte*³³ dodijeli 15 dukata. Polagala je pravo na dio pokretnosti i nekretnina koji joj po običaju pripada, od čega majci ostavlja vinograd „*Ciluge*”,³⁴ kao i tuniku i ambretu.³⁵ Ujaku, prezbiteru Stefanu, ostavila je deset perpera. Izjavljujući i da želi svoj dio sadašnjih i budućih prihoda, dodala je da Dražici ostavlja ager u Frašenetu (*Fraxinidi*)³⁶ i vrt kod Sv. Marije.³⁷

Mara potom određuje *Thodi Macho* 18 kotorskih groša, Radu Grubojevom dva perpera, a bratovštini sv. Nikole³⁸ 12 groša. Ukoliko bi ne-

³² Zavještanje za put u najpoznatije hodočasničko odredište na Iberijskom poluostrvu bilježi se još u izvoru iz 1349. g.: „*domini Johanni de Antibaro ut uadat ad Santum Jacobum de Galicia*“. Sveti Jakov (stariji), sin Zavedejev i brat Jovana Bogoslova, bio je u krugu najbližih Isusovih učenika, a po hrišćanskoj tradiciji koja se širila od VII v. išao je do Španije. Prvi je apostol koji je umro mučeničkom smrću, pogubljen mačem od kralja Iroda Agripe I, oko 44. g. Njegove relikvije čuvaju se u Santiagu de Composteli, koji je smatran trećim najsvetijim gradom Katoličke crkve, poslije Jerusalima i Rima. Poštovanju njegovog kulta i hodočašćima „Putem sv. Jakova“ doprinijela je i opatija Cluny. Da je svijest o integrativnim evropskim kretanjima slavljenjem sv. Jakova u Baru poprimalo i drugačije oblike pobožnosti, svjedoči pominjanje crkve posvećene ovom svecu, uz koju je vjerovatno bio dograđen i rekluzorij: *Sergius Turturosi* ostavio je 1390. jedan dukat heremiti „*sancti Jacobi de Antibaro*“. Zahvaljujem dr. sc. Nelli Lonzi na ukazivanju na ovaj važan podatak. AA II, p. 16; ASV, NT, b. 457, 17. IX 1390; Lovorka ČORALIĆ, Tragom barskih patricija u Mlecima (kraj XIV. st. – XVI. st.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48, Zagreb – Zadar 2006, str. 254.

³³ Vele, Velislava, žena Dominika „*de Modrocur*“, pominje se u izvoru od 2. VI 1388. AAI, p. 152.

³⁴ Shodno bilježenju u ovom testamentu, u pitanju je najraniji pomen barskog lokaliteta *Čeluga*.

³⁵ Āmbreta, ombreta; imbrete; tal. deminutiv *membretum*; kopče na košulji, od mjedi, srebra ili zlata, u gradskih ljudi. P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva, n.d., str. 34.

³⁶ „*Presbiter Marcus Stanopoli, clericus sancte Marie de Antibaro*“ je testamentarno 1333. g. crkvi sv. Felicija zavještao njivu „*in Frasseneto, iuxta agrum sancte Trinitatis*“. Risto Kovijanić, Bar i Barani u kotorskim spomenicima XIV vijeka, *Istorijski zapisi*, god. XXVI, knj. XXX, 3-4, Titograd 1973., str. 227; *Isti*, Barski maslinjaci XIV vijeka, *Istorijski zapisi*, god. XI, knj. XIV, 1-2, Cetinje 1958, str. 319-320. Lokalitet Frašenj se nalazi u Maloj Gorani, u Mrkojevićima.

³⁷ Vjerovatno crkva sv. Marije izvan zidina Bara. Pominje se najranije, koliko je poznato, 9. februara 1333, u testamentu pomenutog sveštenika Marka Stanopolija, njenog klerika.

³⁸ Postavlja se pitanje da li je riječ o bratovštini u Baru, Dubrovniku, ili možda Kotoru, u kojem je porodica *Macho* posebno istaknuta. U testamentu Maruše, žene Lukše *de Benvignuta*, iz 1391. g., naveden je međutim prezbiter Andrija *de Macho* iz Bara, a bratovština sv. Nikole u Kotoru se pominje u XVI v. Prema tradiciji, organizacija pomoraca u Kotoru javlja se od IX vijeka, dok se, po najstarijem sačuvanom pisanom izvoru, „*Pia sodalitas navicularum Catharensium*“ pominje 1353. g. Iste godine Tripo Buća je podigao crkvu sv. Nikole u gradu, koja je zatim predata Bratovštini mornara. Jedino je ova staleška bratovština imala svoju crkvu, dok su druge bile vezane za pojedine oltare u drugim kotorskim crkvama. DAD,

što preostalo, trebalo je da se utroši za mise i ručkove. Za svoje zakonite punomoćnike u odnosu na novčani iznos koji je trebala da primi u Dubrovniku, odredila je rizničare katedrale sv. Marije Velike. U vezi sa imovinom u Baru, za prokurateore je odredila svojeg ujaka, pomenutog prezbitera Stefana i brata Dominika, kao i Stefana *Nicolay*. Sastavljanju ovih odredbi izjave posljednje volje prisustvovali su Francisco *Drachi* (koji se 1367. pominje kao auditor u Baru), Dubrovčani Maroje Lamprov³⁹ i Vlaho Bogojev.

U izvoru se dalje navodi da je „*presbiter Johannes Nale canonicus maioris ecclesie Antibarensis publicus iuratus notarius Antibarensis*“ navedeni testament - „*de Catastico Francisci Comi olim dicte civitatis vicenotarii*“⁴⁰ - redigovao, kako je od riječi do riječi našao i zabilježio, u formi javne isprave, koju je tako zadobio 12. aprila, druge indikcije, 1394. g. Javni akti su dobijali jemstvo autentičnosti unošenjem u *katastik* – registar (knjigu notarskih spisa komune), na osnovu čega se mogao izdati prijepis dokumenta, npr. u slučaju gubitka originalne isprave. Ovdje je naglašeno da je *katastik* vodio zakleti vicenotar.⁴¹ Dokument je radi veće obaveznosti svih ovjeren uobičajenim znakom, a potvrdili su ga prisutni predstavnici barskih vlasti, svjedoci Gabrielle (Gabriel) Bačan, zakleti sudija, kao i Petrus Čare,⁴² auditor.

Iz Marine oporuke, sastavljene 1377. i prepisane 1394. godine, evidentni su članovi njene najbliže porodice: pokojni otac Andrija; majka čije ime nije navela, ali koja je bila živa; sin, kćerka Nikoleta, pokojni supružnik Vlaho Franov; brat Dominik; ujak - sveštenik Stefan. U pomenutom testamentu Maruše iz 1391. godine, određeni su legati njenom bratu Dominiku i Mari, ženi Frankovoj.

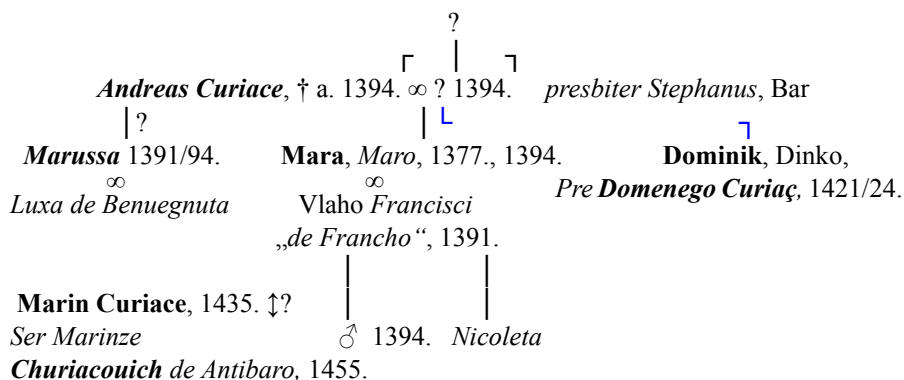
TN, sv. 7, 4, ff. 213r-213v.; Savo Marković, *Liber fraternitatis divi Nicolai marinariorum de Catharo*. Statut bratovštine svetog Nikole mornara u Kotoru iz 1463. sa alegatima do 1807. godine. Fototipsko izdanje sa prepisima, prevodima i regestima. Kotor, Bokeljska mornarica, 256 str. Miloš Milošević, Jelena Antović (priređivači), *Acta Histriae*, 17, 4, Koper 2009, str. 787-791.

³⁹ Možda je riječ o Marinu Lamprovom Menče (oko 1335 – oko 1400), na kojeg se upućuje u prethodnom, Marušinom testamentu, koji je oko 1370. živio u Baru, gdje je trgovao solju i tkaninama. U Baru je 1372. g. tužio Domanju *de Dvornich*, a s komunom Bara se sporio 1380. g. N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 3, *n.d.*, str. 40-42.

⁴⁰ Patricijska porodica *Comis* pominje se u Baru u izvorima iz XIV-XVI st.

⁴¹ Služba vicenotara u Baru pominje se 1369, kada je obavlja *Franciscus Decani*, „*vicenotarius et cancellarius communis Antibari*“. Ukoliko nije u pitanju pomenuti *Francisco Drachi*, vjerovatno jeste *Franciscus Comi*, kako se navodi 1377. g. AA II, p. 60 (260); AAI I., p. 128; up.: Savo Marković, Notarijati medievalnih komuna Crnogorskog primorja (odrazi antičkog nasljeđa, autonomnosti urbaniteta i humanističkog univerzalizma), *Acta Histriae*, Letnik 18, 4, Koper 2010, str. 832.

⁴² „*Nobiles vir Petrus de Čare*“ se bilježi u dokumentu dubrovačkog arhiva iz 1388. g. AA II, p. 101, 102; AAI I., p. 152; Ruža Čuk, Dubrovačka porodica Žaretić poreklom iz Bara u srednjem veku, *Istorijski časopis*, knj. LXVIII, Beograd 2001, str. 55.

II. Barski prezbiter Dominik Kurijaci i natpis iz septembra 1400. godine

Već je na osnovu navedenih testamenata s kraja XIV vijeka očito da je sveštenik Dominik, posredstvom veza s najbližim članovima svoje porodice, odnosno s rođacima, bio u to vrijeme prisutan u Dubrovniku. Otuda proističe njegovo svjedočenje iskazima posljednje volje, a moguće i aktivna uloga na građevinskim zahvatima obavljanim u Baru.

II. 1. *Preduzimljivi sveštenik Dinko*

Najvjerovatnije brat Maruše i Mare, kako se čini po njihovim oporukama iz 1391. i 1394. g., *Pre Domenego (Dnego) Curiac* se bilježi i nekoliko decenija kasnije, u testamentu nekadašnjeg barskog kanonika i mljetskog opata Andrije Žare, sastavljenom 30. decembra 1421. g.⁴³

Don Andrea de Zare mu tom prilikom, kao i klericima sv. Đura, povjerava „*in man*“, pologe deponovane u Baru („*reposture de Antivari*“). Ova testamentarna formulacija bi mogla, kako je nagoviješteno, sugerisati povezanost obavljanja Dinkove duhovne službe s barskom katedralom. Moglo bi se zaključiti, na osnovu oporučne odredbe nekadašnjeg barskog kanonika, da je Dominikova uloga u crkvenoj hijerarhiji Bara bila značajnija.

Testament bivšeg barskog kanonika don Andrije Žare proglašen je 12. januara 1422. godine.⁴⁴ Nakon poništenja izbora Ivana Bazana za barskog nadbiskupa, 6. decembra 1422, papa Martin V je upravljanje dobrima Barske crkve, do novog izbora, 8. januara 1423. godine, povjerio Petru Brajkovu Bogojeviću, Malobraćaninu iz Dubrovnika, biskupu Svača (1420–1435).⁴⁵

⁴³ DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r.

⁴⁴ DAD, TN, sv. 11, f. 61v.

⁴⁵ I. Marković, *n.d.*, str. 197; Vinko MALAJ, Djelovanje franjevaca dubrovačke provincije

Dominikova višestruka, dugogodišnja povezanost s Dubrovnikom, nesumnjivo je učinila da, poznajući odlično tamošnje prilike, dovede na rad u Bar majstore od ugleda. Dinko (Dominko) Kurijaci tako 1424. godine unajmljuje graditelja Živka Benešića.⁴⁶ Poznati dubrovački graditelj Živko Benešić otišao je marta 1424. u Bar da radi za njega.⁴⁷ Međutim, takvu praksu prezbiter Dominik Kurijaci je mogao započeti i znatno ranije.

II. 2. Natpis prezbitera i rektora iz septembra 1400.

Hronologija zbivanja i sačuvani epigrafski tragovi u Baru upućuju na pretpostavku da je nadbiskup Marin („*Archiepiscopus Antibarensis, & Diocleensis*“),⁴⁸ shodno ploči u palati za koju se pretpostavlja da je bila nadbiskupska rezidencija („*Palatio Episcopali*“),⁴⁹ mogao, nakon uređenja zgrade, s jednim barskim prezbiterom dati da se iskleše natpis u *rustičnoj kapitali*, s kojeg je, kada je riječ o njegovoj desnoj polovini, već 1961. pročitano kako slijedi:

među albanskim katolicima, *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb – Dubrovnik 1985, str. 235.

⁴⁶ Đ. Bošković, *n.d.*, str. 251; B. Hrabak navodi 1476. kao godinu dolaska. Up.: Bogumil Hrabak, *Privreda Bara u XIV i XV veku, Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, Podgorica 1999, str. 184 [„HAD, Div. not. 1476“; „HAD, Div. not. LXII, 34“].

⁴⁷ Cvito Fisković, *Naši graditelji i kipari: XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku*, Zagreb 1947, str. 88, 101.

⁴⁸ Testament nadbiskupa Marina (1396–1420). V.: Daniele Farlati et Jacopo Coleti, *Illyricum Sacrum*, tomus septimus, Venetiis, MDCCCXVII, p. 84. O barskom nadbiskupu Marinu v.: Savo Marković, Marin Ivanov, barski nadbiskup 1395–1420, *Matica*, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, god. XIII, br. 50, Cetinje – Podgorica, ljeto 2012, str. 189–200.

⁴⁹ U sjeverozapadnom dijelu Starog grada u Baru, za objekat označen brojem 194 – palatu s portalom romanskog tipa i gotskim prozorima, dograđenu na građevinskom kompleksu čiji je najstariji element zid nekadašnjeg podgrađa iz XIV vijeka - s izvjesnošću se pretpostavlja da je bila rezidencija rektora Barske crkve. Na zidovima u unutrašnjosti građevine nalaze se tragovi *al fresco* rađenih kružnih medaljona s krstovima za osvećivanje, kao i fresaka, moguće romanogotskog stilskog izraza, s ostacima crvene, zelene i plave boje. U istom sklopu, dvije svetačke figure rađene *en face*, s okernim nimbovima, mlađeg su nastanka, s izrazitijim vizantijskim stilskim obilježjima; potiču iz XV ili prve polovine XVI v. Pomenuti prikazi su se mogli nalaziti u prostoriji za reprezentaciju. Đ. Bošković, *n.d.*, str. 134–135, 139, 141, 143, 146, 147.

...CURIA D(omin)I · R(ector)IS H
 (uius) · EC(c)L(e)SIÆ · DE AN(tibaro)
 ann)O · D(omi)NI M · CCCC
 ... †⁵⁰

U odnosu na navedeno čitanje, dodat je odvojeni dio natpisa evidentne fizičke povezanosti, koji je tada nedostajao.⁵¹ Ukoliko se uzme da od početka u redovima ne nedostaje više od jednog ili niže dva slovna mjesta, može se hipotetisati

s obilježenim **sigurnim**, izvjesnim, s alternativama ranijeg i (s) *pretpostavljenim* čitanjem:

⁵⁰ „*Natpis u Baru iz kurije rektora*”, u prevodu: „Kurija gospodina arhiepiskopa ove crkve iz Bara, godine Gospodnje 1400... †“. Božidar Šekularac, *Tragovi prošlosti Crne Gore, Srednjovjekovni natpisi i zapisi u Crnoj Gori, kraj VIII – početak XVI vijeka*, Cetinje 1994, str. 183-184. Tesanik s natpisom iz 1400. g. se nalazio u navedenom objektu (br. 194) na visini od 6,75 m, u sekundarnoj upotrebi, sa sadržajem datim u transkripciji Cvita Fiskovića i Anta Marinovića iz 1961. g. Jedino mjesto koje se u njihovom čitanju nije potpuno slagalo sa sačuvanim epigrafiom je završetak riječi HUIUS, čija se dva poslednja slova (US) ne podudaraju sa tragovima u natpisu, za koje se smatralo da više liče na CC. Kao spolija u doprozorniku jednog od zidova kompleksa, 1960. g. je nađen jedan fragment sličnih slova; ukoliko je prvobitno pripadao zgradi br. 194, onda bi se, navedeno je, zaista radilo o „kuriji“ rektora Barske crkve. Đ. Bošković, *n.d.*, str. 139.

⁵¹ Zahvaljujem se uvaženom arheologu Omeru Peročeviću i njegovom mlađem kolegi Dejanu Draškoviću iz Bara, čijom je ljubaznošću ukazano na ovaj eksponat barskog lapidarijuma.

A=UI, NI, **si**, **çi**, zi H= n·(*enim*)
 ...**P(res)B(ite)RI** · **D**...CURIA D(omin)I · R(ector)IS · N·
 [(*Sumptu*) presbiteri *Dominici* Curi(a)**çi**, domini rectoris *enim*]

EC(c)L(e)SIÆ=MAG DE AN=Dominicus?
 (*Ānti*)**BARI** ...**R/N**...(archiepiscopi...?) · MAG(*c/t-magister?*) · DMN...
 [*Antibari Marini Archiepiscopi*, magister *Dominicus*]
 (*fecit ho*)C **OPUS ANNO** · D(omi)NI M · CCCC
 ... · **SEPT(e)BRIS** ...†

Ukoliko bi se ranije čitanje *kurija* (*curia*) zamijenilo oblikom pisanja prezimena sveštenika iz porodice **Curiaçe**, povezivane s patricijskim rodom *Ruggi* – tada bi se neizostavno imao u vidu **prezbiter Dominik**, Dinko, **Domenego Curiaç**.

Barski nadbiskup Marin II, Ulcinjanin, takođe moguće pomenut u epigrafu, umro je 17. januara 1420. g. u Dubrovniku, s kojim je i prethodnih decenija bio tijesno povezan.

Za ličnost sveštenika Marina („*Presbyter Marinus de Dulcigno*“) vežu se tako dubrovački arhivski pomeni liturgijskih knjiga i predmeta namijenjenih bogoslužju. Novembra 1387, za izradu većeg „misala po zakonu rimskog dvora“ koji je, izuzev u minijaturama i uvezu, kvalitetom trebalo da podržava onaj koji je posjedovao fra Petar Gisla, vjerovatno Baranin porijeklom,⁵²

⁵² U Dubrovniku se za patricijski rod *Gisla* (*Deserunt*: 1300) bilježi da je *Antibarensis*.

Dompnus Marinus de Dulcinio se obavezao da će isplatiti značajnu sumu od 23 zlatna dukata.⁵³ Možda će upravo taj misal pomenuti kao zavještanje, decenijama kasnije u svojem testamentu.

Ne može se isključiti da je on kanonik Marin, koji se u Srebrenici pominje u vrijeme kada su tamo poslovali navedeni Benvenutići. Tajna prepiska, za koju je otkriveno da je obavljao s bosanskim kraljem Tvrtkom i činjenica da je 1391. g.⁵⁴ držao selo „*Uskopie ne' Canali di Ragusa*“, naljutili su Dubrovčane,⁵⁵ koji su nastojali da ga se riješe.⁵⁶ Zahtijevali su od nadbiskupa Dubrovnika da po podignutoj tužbi pokrene postupak utvrđivanja istine. Međutim, nadbiskup nije htio da procesuiru i otvori istragu, odgovorivši vijećnicima da ne želi niti može postupati protiv sveštenika Marina, ne samo po uredbama gradskih vlasti, već i zato što ne postoji osnov za njegovo kažnjavanje po kanonskom pravu.⁵⁷ Kako je i 24. februara 1392. g. sveštenik Marin držao selo Uskoplje u Konavlima, primljeno od pokojnog Tvrtka I, kralja Bosne,⁵⁸ u Dubrovniku se, u Malom vijeću, pribjegli tumačenju statutarne odredbe prema kojoj je bilo kojem dubrovačkom građaninu, pod prijetnjom kazne, bilo zabranjeno da se unutar zacrtanih granica prihvata sela darovanih od bilo koje strane vlasti, te je odlučeno da se progna s dubrovačkog područja na pet godina. Kako don Marin zbog izuzetosti od svjetovne jurisdikcije nije mogao biti prinuđen na plaćanje utvrđene novčane kazne, da bi bio primjer drugima, morao je u roku od 15 dana napustiti grad i dubrovački distrikt, otići „*et habitare quo sibi placuerit*“.⁵⁹ Iako je bilo utvrđeno da se nakon pet godina može vratiti da živi među Dubrovčanima, već 12. avgu-

Dubrovački trgovci *Ghysla*, Гижликъ, pominju se u izvorima u vremenu 1279-1403. g. C. G. F. Heyer von Rosenfeld, *n.d.*, s. X.; K. Jireček, *n.d.*, str. 113, 287.

⁵³ AA II, (412), p. 99.

⁵⁴ *Marinus de Dulcinio* je 27. jula 1391. g. naveden i među sveštenicima koji primaju legat od dubrovačkog popa doseljenog iz Drača, D. Alekse Barlotha. A. Liepopili, *n.d.*, str. 39.

⁵⁵ „*In minori consilio more solito congregato, in quo interfuerunt XI, captum fuit per novem quod domnus Marinus de Dulcigno habetur pro falito eo quod accepit villam a domino rege Bosne*“ (30. januar 1392.); „*super accusa facta contra dompnun Marinum de Dulcinio per Franchum de Baxillio ...*“ (15. februar 1392); „*...ipsa accusa continetur in libro mallificiorum canzellarie de MCCCLXXX primo, die nono madii...*“ (24. februar 1392). *Odluke dubrovačkih vijeća 1390-1392*, Pripremili Nella Lonza i Zdravko Šundrica, Zagreb – Dubrovnik 2005 (dalje: ODV), str. 192.

⁵⁶ „*...captum fuit de procedendo contra dompnun Marinum de Dulcinio pro accusa facta contra eum per ser Franchum de Baxillio pro eo quod tenuit villas a dominis Sclavonie contra ordines Ragusii*“ (20. februar 1392). ODV, str. 192.

⁵⁷ ODV, str. 193.

⁵⁸ „*...repperit, habuerit et tenuerit a quondam Tvertcho rege Bossine unam villam in Canali vocatam Uschopie, que est infra confinia prohibita quibuscumque civibus Ragusii...*“ *Isto*, str. 192.; AA II, (537), pp. 142-143. Tvrtko I, okrunjen 26. oktobra 1377, bio je kraj Bosne do iznenadne smrti, oko 10. marta 1391. g.

⁵⁹ ODV, str. 192 (24. februar 1392).

sta 1392. Malo vijeće je po ovlaštenju Velikog vijeća moralo oštro reagovati protiv pristalica ulcinjskog sveštenika, zbog pisama koja su stizala vlastima u Dubrovniku za njegovo oslobađanje od presude.⁶⁰ On je u međuvremenu zatražio posredovanje gospodara Zete i drugih uglednika slovenskog zaleđa, što međutim nije ishodovalo stavljanje progonstva van snage. Ipak, poslije nekoliko godina, pošto je bio potreban Đurđu II Stracimiroviću („*pro serviciis dicti domini Georgii*“) u Ulcinju, on je obnovio stare molbe u korist „*dompno Marino de Dulcinio*“, moleći Malo vijeće 10. avgusta 1395. g. da mu se dozvoli da dođe u zavičaj preko dubrovačke teritorije, ne ulazeći u grad.⁶¹ Da bi sačuvali prijateljstvo Đurđa II Balšića i svoje trgovačke interese u Zeti, Dubrovčani su udovoljili Đurđevoj molbi, pa se Marin tako vratio u Ulcinj, gdje je već 10. novembra 1395. g. bio kanonik katedrale.⁶² Tada je zapravo potpisan kao jedan od svjedoka obraćanja Đurđa II („*dei gratia dominus Zente*“) Mlečanima, oko pitanja Skadra.⁶³ Kako će narednog mjeseca biti imenovan za barskog nadbiskupa, ne može se isključiti da je u njegovom napredovanju u crkvenoj hijerarhiji doprinijela činjenica da je imao nekih zasluga u operacijama oko Skadra, Sv. Srđa i Drivasta, koje je iz turskih ruku povratio, početkom oktobra 1395, Đurađ II Stracimirović Balšić.⁶⁴

Bonifacije IX ga je imenovao, „*per obitum*“, 22. decembra 1395. za barskog nadbiskupa; na 80 florena *Marinus II, de Dultuno*, obavezan je 24. januara 1396. godine.⁶⁵ Možda se u kontekstu nadbiskupskog ustoličenja Marin bilježi kao izvoznik dvije vreće sušenih ukljeva (saraga), koje je preko Dubrovnika slao u Rim.⁶⁶ Odlukom dubrovačkog vijeća od 25. januara 1397. g. „*Archiepiscopo dom Marino de Antibarò facta fuit gratia quod possit facere reponi in Ragusio et inde detrahi duos sachos saracharum quas mittit Romam per quendam presbiterum libere*.“⁶⁷

Međutim, Marin II ni kao pastir Barske crkve neće biti pošteđen implikacija političkih i ekonomskih odnosa - Dubrovnika sa Sandaljem Hranićem. To potvrđuje pismo iz aprila 1402, koje Dubrovčani upućuju Sandalju Hraniću, povodom napada njegovih ljudi na njihov brod, na Piligrinu, na ko-

⁶⁰ ODV, str. 229 (12. avgust 1392).

⁶¹ Josip Jelčić, *Zeta i dinastija Balšića*, Preveo i priredio: Radoslav Rotković, Cetinje – Podgorica 2010, str. 214-216.

⁶² *Isto*.

⁶³ AA II, (542), p. 145.

⁶⁴ J. Jelčić, *n.d.*, str. 219; Dragoje Živković, *Istorija crnogorskog naroda*, tom I, Cetinje 1989, str. 269.

⁶⁵ Up.: Jadranka Neralić, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vatikanskom arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća – Schedario Garampi*, Zagreb 2000, str. 121.

⁶⁶ B. Hrabak, *n.d.*, str. 176.

⁶⁷ *Odluke dubrovačkih vijeća 1395-1397*, Prir. Nella Lonza, Zagreb – Dubrovnik 2011, str. 159.

torskom vratu.⁶⁸ Navodeći da se tom prilikom na brigantinu nalazio barski nadbiskup i s njim jedan Ulcinjanin iz Mletaka, Dubrovčani ističu da su oni i bili uzeli u najam „od naših mornara taj brigantin, kojim oni, kao ubogi ljudi idu po svijetu pa se tako svi prehranjuju, a sa njima su tada pošla i naša vlastela Palko Žurgović sa svojom kućanicom i sa djecom i Maroje Tamarić, koji pođoše u crkvu radi zavjeta na hodočašće.“⁶⁹ Gađani strijelama zarad pljačke od Sandaljevih ljudi, na brigantinu su prionuli na vesla te su utekli, a sa njima i jedna ulcinjska lađa, nadbiskupova.⁷⁰

Ne isključujući drugačije mogućnosti tumačenja epigrafa (npr., u drugom redu drugog fragmenta: „*artium magistri Dominici*“),⁷¹ na osnovu navedene interpretacije vidljivih slova, s pretpostavljenim sadržajem cijelog epigrafa i njegovom kontekstualizacijom, slijedio bi, uslovan, pokušaj prenošenja njegovog smisla:

**Zaslugom (o trošku) Prezbitera Dominika Kuri(a)cija,
uistinu gospodina rektora
Marina nadbiskupa Bara – majstor Dominik
dovrši ovu gradnju godine Gospodnje 1400.
...septembra ... †**

Ukoliko se međutim ne radi o pretpostavljenoj 1400. godini u epigrafu - ako se godine u desetinama nastavljaju u sljedećem redu - najvjerojatnije bi trebalo izostaviti nadbiskupa. Među dubrovačkim majstorima čije bi ime moglo biti istovjetno pretpostavljenom u natpisu, znatno kasnije (1444. g.), bilježi se klesar **Dinko** Radovanov.⁷²

Da su dubrovački majstori radili u Baru ne potvrđuje samo angažovanje Živka Benešića od strane sveštenika Dominika *Curiace* (1424), već i kasnije djelovanje klesara Vlahote Krivonosića. Ovaj Dubrovčanin je radio u Baru 1444. godine, pripremajući kamen po narudžbi Baranina Ivana Petrova. Dubrovački zidar Bartul Radohnić, kod kojeg je na godinu dana radio Luka Božidarović, obećao je svojem šegrtu da će ga odvesti u Bar.⁷³ U Baru je bio zaposlen i Radoslav Radomanović.⁷⁴

⁶⁸ Pavle Dragičević, Pismo Sandalju Hraniću povodom napada njegovih ljudi na dubrovački brod, 1402, april, *Grada o prošlosti Bosne*, 2, Urednik: Rade Mihaljčić, Banja Luka 2009, str. 147, 149.

⁶⁹ *Isto*, str. 149.

⁷⁰ *Isto*.

⁷¹ Slova su označena shodno prethodno datoj legendi.

⁷² C. Fisković, *n.d.*, str. 99.

⁷³ *Isto*, str. 43, 102.

⁷⁴ B. Hrabak, *n.d.*, str. 184.

III. Posjednik Marin Curiace; „Marinze Churiacouich de Antibaro“

Još se jedan pripadnik porodice *Curiace*, zabilježen i sa slovenizovanim prezimenom *Churiacouich*, pominje sredinom XV vijeka. *Marin Curiace* se pojavljuje već u izvoru iz 1435. g.⁷⁵ Marta 1438, Stano Ilijin (Ilić), vjerovatno iseljenik iz Bara u Dubrovnik (čije je građanstvo, ukoliko je riječ o istoj osobi, dobio 1. avgusta 1388. g.),⁷⁶ prodao je Marinu Kurjaku kuću i dućan, maslinjak sa preko 200 stabala, vinograd, voćnjak sa jabukama i smokvama i obradivo zemljište vrijednosti 240 dukata.⁷⁷

Kupac naveden tom prilikom isti je *Ser Marinze Churiacouich de Antibaro*, Marinze (?), „Marinče Kurjaković“, koji je, shodno dokumentu od 27. marta 1455, ugovorio s dvojicom dubrovačkih zidara, Božićkom Tasinovićem i Nikšom Miletićem,⁷⁸ da s njim pođu u Bar i tamo borave dok mu ne ozidaju kuću.⁷⁹ Da se radilo o iskusnim majstorima, svjedoči arhivski podatak prema kojem se upravo navedeni Tasinović pominje u vezi sa gradnjom nove dubrovačke crkve sv. Nikole.⁸⁰

Gospodin Marinče Kurjaković iz Bara je unajmio zidare, dogovorivši se sa Božićkom Tasinovićem i Nikšom Miletićem; koji su obećali i obavezali se da će sa pomenutim otići u Bar - obojica jemčeći i svim svojim dobrima - da tamo rade i izgrade mu kuću. Gospodin *Marinze* je tako s njima ugovorio zidanje svojeg doma, shodno tome kako on bude želio, odnosno umijećem navedenih Božićka i Nikole, s time da će im dati i obezbijediti sve što je neophodno za gradnju kuće od tvrde građe. Pomenuti Božićko i Nikša su obećali da, nakon što započnu posao i gradnju njegovog doma, isti neće ostaviti i otići, sve do dovršenja zidanja. Na to je rečeni g. *Marinze* obećao i jemčio svim svojim dobrima da će dati i isplatiti Božićku sedam dubrovačkih groša za svaki radni dan, a navedenom Nikši pet dubrovačkih groša „*quolibet die laboratorio*“ te da će pokrivati ostale troškove, koji se pojave kako radnim, tako i prazničnim danima. Isplata treba da im započne danom na koji se ukrcaju na lađu („*barcham*“) kojom će otploviti za Bar i

⁷⁵ Đ. Bošković, *n.d.*, str. 269.

⁷⁶ R. Čuk, *Trgovci iz zetskih gradova u Dubrovniku i srpskim zemljama u srednjem veku*, *n.d.*, str. 165.

⁷⁷ Ruža Čuk, *Porodica Stano iz Bara u srednjem veku*, *Istorijski zapisi*, god. LXXI, br. 3-4, Podgorica 1999, str. 18, 24.

⁷⁸ DAD, DC, sv. 65, f. 13r.

⁷⁹ R. Čuk, *n.d.*, str. 18, 24; B. Hrabak, *n.d.*, str. 184. Bilježe se datumi 27. III 1455. i 6. XI 1497. g. [„*Mob. Ord. XVI, 134 - 6. XI 1497*“], pri čemu se samo arhivski spis s prvonavedenim datumom odnosi na *Marinze Churiacovich-a*.

⁸⁰ Podatak mi je saopšten ljubaznošću dr. sc. Nelle Lonze, na čemu joj zahvaljujem.

trajati do dana njihovog povratka u Dubrovnik, shvatajući radne dane kako je gore navedeno.

Tako su zajednički utanačili nagodbeni instrument, koji su se obavezali da će paziti i poštovati, odričući se, itd., ali, itd., prava i statuta, kako je gore navedeno („*Renunciando etc. Autem etc. iuribus et statutis ut supra.*“). Na kraju isprave sastavljene 27. marta 1455. godine konstatovano je da su tom prilikom pomenuti Božićko i Nikša izjavili da su primili od g. Marina, na ime dijela isplate, šest odnosno tri perpera.

Na osnovu navedenog, vidljiva je dalja povezanost pripadnika porodice *Curiaice* s Dubrovnikom, odakle je nastavila da dovodi istaknute zidare, odnosno klesare i graditelje. Kako je već ukazano, evidentiranjem angažovanja konkretnih majstora, ovakva praksa, koja se vjerovatno širila u višem društvenom sloju, bilježi se i kod drugih barskih patricija, kao 1488. g., kod pripadnika roda *Dalmas*.

Pomenuti Marin, sličnošću imena s drugim onovremenim Baranima, upravo najviše upućuje na vezu između roda *Ruzi* i (njelog) ogranka odnosno porodice *Curiazi*, nagoviještenu sredinom XVI v. *Marinus Blaxii* (*Blasii*) *Rugii* se pominje 1429. g. kao sudija u Baru.⁸¹ *Marinus Ruci*, *Ruzi*, bilježi se među „*nobiles Antibarenses, ambaxatores comunitatis Antibari*“, u Veneciji, u vezi s predočavanjem duždu privilegije od 19. maja 1443. godine.⁸² Vjerovatno je njegov sin bio prezbiter *Iohannis Ruzzi* – „*condam ser Marini de Antybaro*“, zabilježen 1493. g. kao mansionar crkve sv. Petra u venecijanskom predjelu *Castello*.⁸³

PreMarin Rugi se pominje 1431. g.;⁸⁴ isti *Don Marino de Rugi*, barski kanonik, bilježi se i 1435. godine.⁸⁵

*

Razmatrani istorijski izvori ne omogućavaju praćenje ove porodice odnosno plemićkog ogranka nakon sredine XV vijeka, niti genealoško kontekstuelizovanje njenih pripadnika unutar opsežnije strukture određenog patricijskog roda. Stoga je mikroistorijska analiza usredsređena na osobe poznate iz raspoloživih arhivskih spisa i historiografije i na oblike njihove povezanosti s matičnom sredinom, posebno kroz leksiku, epigrafiku i odnose segmente društvenog i crkvenog života u Baru. Različita tipologija izvo-

⁸¹ I. Marković, *n.d.*, str. 183-184.

⁸² Srbski istorijski spomenici mletačkog arhiva, skupio i prepisao Janko Šafarik, *Glasnik društva srpske slovesnosti*, knjiga XIV, Beograd 1862, str. 74.

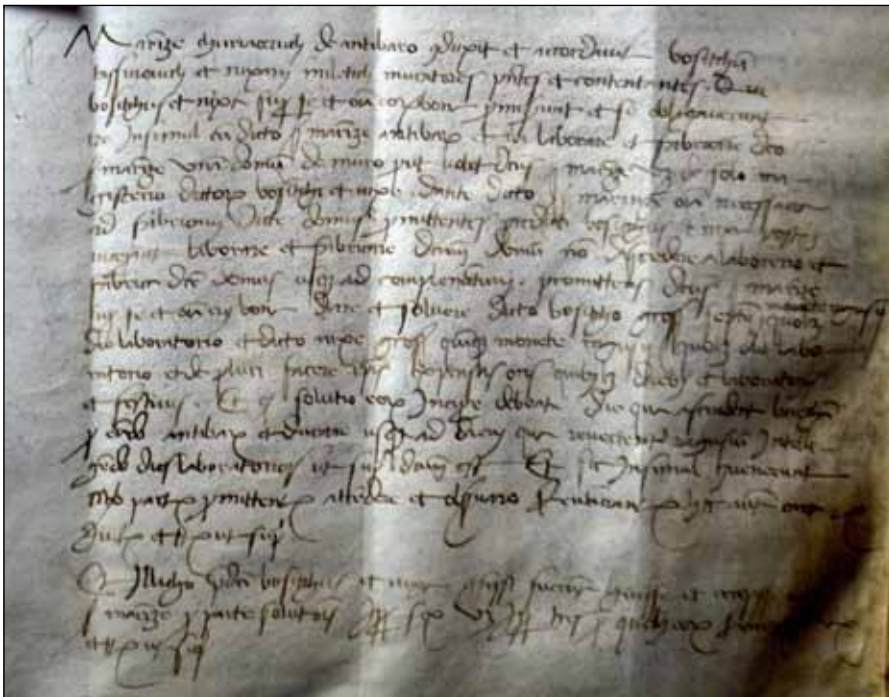
⁸³ ASV, NT, b. 959, br. 371, 7. septembar 1493.

⁸⁴ Đ. Bošković, *n.d.*, str. 269.

⁸⁵ *Isto.*

ra upravo revidira ikonografsku atmosferu i rekonstruiše socijalnu morfologiju medievalne aglomeracije, pomjerajući granice postojećih saznanja. Kontraktualne obaveze i testamentarne predilekcije, emancipacija i samosvijest, vizuelni i ambijentalni detalji, svjedočanstva su kojima se civitet ogleda u zapostavljenom doprinosu porodice *Curiace*. Tragovi srednjovjekovne leksike koju je bilježenje njenih pripadnika ostavilo u nasljeđe pokazuje žive simbiotičke procese i bogatstvo civilizacijskih međuuticaja. Slijedeći društvena, posebno ekonomska kretanja svojeg vremena, oni su im se adaptirali, ostavivši trag o svojem djelovanju, istakavši se materijalnim obilježjima, duhovnim opredjeljenjima, kao i istančanošću pojedinih poduhvata, koji su, ponavljani, strukturno uticali na svakodnevlje u mnogim njegovim ravnama.

* * *

Prilog: Ugovor iz 1455. g. o gradnji kuće, koji je *Ser Marinze Churiacouich de Antibaro* zaključio s dvojicom dubrovačkih zidara, Božićkom Tasinovićem i Nikšom Miletićem.

DAD, DC, sv. 65, f. 13r.

„*Ser Marinze Churiacouich de Antibarò conduxit et accordavit Bositchum Tassinovich et Nixam Miletich muratores presentes et contentantes. Qui Bositchus et Nixa super se et omnia eorum bona promiserunt et se obligaverunt ire insimul cum dicto Ser Marinze Antibarum et ibi laborare et fabricare dicto Ser Marinze unam domum de muro prout volet dictus Ser Marinze videlicet de solo magisterio dictorum Bositchi et Nixe, dante dicto Ser Marinze omnia necessaria ad fabricam dicte domus, promittentes predicti Bositchus et Nixa postquam inceperint laborare et fabricare dictum domus non descendere a laborerio et fabrica dicte domus usque ad complementum promittens dictus Ser Marinze super se et omnia eius bona dare et solve- re dicto Bositicho grossos septem monete Ragusij quolibet die laboratorio et dicto Nixe grossos quinque monete Ragusij quolibet die laboratorio et de pluri facere ipsis expensas oris quibuslibet diebus et laboratorii et festivis. Et quod solutio eorum incipere debeat die qua ascendet barcham pro eundo Antibarum et durare usquam ad diem qua revertentur Ragusium, intelligendo dies laboratorios ut supra dictum est. Et sic insimul convenerunt instrumento pactorum, promittentes attendere et observare. Renunciando etc. Autem etc. iuribus et statutis ut supra.*

Et illico predicti Bositchus et Nixa confessi fuerunt habuisse et receppise a dicto Ser Marinzò pro parte solutionis ypp. sex videlicet ypp. tres pro quolibet eorum et illis ut supra.“

Savo MARKOVIĆ

CONTRIBUTION TO THE THE RESEARCH OF LATIN LEXICS,
EPIGRAPHICS AND SOCIAL MORPHOLOGY OF THE MEDIEVAL
TOWN OF BAR: CASE STUDY CYRIACUS

Summary

On the basis of the sources of various typology, as well as of historiography, there are followed the activities of the members of *Curiaçe* – Kurjaković family of Bar, in the course of the 14th – 15th centuries. The analysed archival records, however, do not enable the tracing of this family, presumably the patrician offshoot, after the middle of the 15th century, nor genealogical contextualization of its members within the extended structure of certain aristocratic ancestry.

Micro-historic research took into account the modalities of their connection with the home environment, especially through the lexical analysis, epigraphy and related segments of social and ecclesiastical life in Bar. The medieval lexical remnants, preserved in the source materials, show the vivid symbiotic processes and the richness of civilization interfluents. In accordance with the social movements of that time, focused is the role of the presbyter *Dominicus Curiace*, over the decades present both in Bar and in Dubrovnik, who was the bond of religious - and traditions of affinity, witnessing the expressions of devoutness, noted in two Adriatic communes.

In such a permeation, the offspings of *Curiace* left the trace of their activities, distinguishing themselves with material characteristics, spiritual commitments and refinement of particular ventures, which, repeated, were structurally influencing the everyday life in many of its spheres.

